

Předmět a soustava sociální psychologie

Úvod do studia každé vědy by měl začínat vymezením jejího předmětu, tedy určením toho, čím se tato věda zabývá; neboť, jak praví B. D. Parygin (1968), je to „*důležitý pořádací faktor v celé soustavě vědy*“, určuje hlavně její metodologii a také její poměr k jiným vědám a její praktickou kompetenci. V psychologii znamená vymezení objektu jejího studia také podstatnou charakteristiku jejího teoretického zaměření, protože je to věda koncepčně velmi diferencovaná. Behavioristé chápou předmět psychologie a její metodologii jinak než humanističtí psychologové, specifické pojetí má psychoanalýza. Vymezení předmětu znamená zároveň, kromě určení metodologie a metod, vymezení se vůči jiným vědám a vědním disciplínám téhož oboru. V našem případě tedy zejména vůči sociologii a obecné psychologii. Avšak v psychologii není tento požadavek vždy respektován a existují obsáhlé učebnice sociální psychologie, psané zejména behavioristicky orientovanými psychology, které předmět této vědy nevymezují vůbec, nebo na něj jen velmi mlhavě poukazují. Tak například významný německý sociální psycholog M. Irle (1975) ve své teoreticky velmi fundované učebnici sociální psychologie dokonce vymezení jejího předmětu odmítá jako vytváření „*umělých hranic*“, které brání vývoji této vědy a jejímu nezbytnému „inovativnímu“ překrývání s vědami, respektive vědními disciplínami téhož oboru. To je však argumentace z výše uvedených důvodů neudržitelná také proto, že každá učebnice zachycuje více či méně aktuální stav vědního oboru, který prezentuje, což nebrání jakýmkoli jeho „inovacím“ v budoucnosti.

V případě předběžného vymezení předmětu sociální psychologie poukazuje na vymezení objektu jejího zájmu již **adjektivum „sociální“**, které upozorňuje na příslušnost k témuž druhu bytostí (latinsky socius – druh, společník), pokud abstrahujeme od přeneseného významu, který má toto slovo například v termínu „sociální práce“ nebo „sociální politika“. To však může být také zavádějící, neboť slovo „sociální“ se vztahuje na všechny sociálně – neboli v nějakých společenstvích – žijící živočišné druhy. **Počátky empirické sociální psychologie** jsou proto zřetelně poznamenány velmi širokým poje-

tím předmětu, neboť zahrnovaly i studium chování různých druhů sociálně žijících zvířat (C. Murchison, 1935 – většina této obsáhlé „příručky“ je věnována právě chování sociálních druhů zvířat). Dalším vývojem se však sociální chování zvířat stalo tématem **etologie** a sociální psychologie se utvářela jako antropocentrická věda, zabývající se pouze lidskou „sociální psychologií“. Existuje však i obor humánní etologie, zabývající se hlavně srovnáváním chování různých etnik (I. Eibl-Eibesfeldt, 1995). Jeden z klasiků sociální psychologie, F. H. Allport (1924), který již byl antropocentricky orientován, vymezuje **předmět sociální psychologie** jako „vědu, která studuje chování individua, pokud jeho chování stimuluje jiná individua nebo je samo reakcí na jejich chování, a která popisuje vědomí individua, pokud je vědomím sociálních objektů a reakcí“. K tomu pak ještě poznamenává: „Sociální psychologie je pokus chápat a vysvětlovat, jak jsou ovlivňovány myšlenky, city a způsoby chování osob skutečnou, představovanou nebo implicitní přítomností jiných lidí.“ K. Jonas, W. Stroebe a M. Hewstone (in: K. Jonas, W. Stroebe, M. Hewstone [eds.], 2014) přidávají k tomu interpretaci, že „představovanou přítomností“ F. H. Allport rozumí „vliv vztažných osob“ (např. našich rodičů) a „implicitní přítomností“ vyjadřuje pohled na to, že „větší část našeho chování je formována sociálními rolmi a kulturními normami“. Uvedení autoři však považují tuto Allportovu definici za použitelnou pro stav sociální psychologie v polovině minulého století; v současnosti by měla být doplněna poznámkou o užití **experimentální sociální psychologie**. Tato metoda totiž znamená, že v sociální psychologii se také pracuje s laboratorními a přirozenými experimenty, tj. s vytvářením umělých sociálních situací. Posléze shora uvedení autoři ještě připomínají názor staršího bratra F. H. Allporta, jímž byl G. W. Allport, že sociální psychologie by neměla být stavěna do protikladu k psychologii individuální, neboť je součástí individua, jeho prožívání a chování v sociálním prostředí, a „neexistuje psychologie skupin, která by v podstatě a vcelku nebyla také psychologií individuí“. Sociální psychologie je částí psychologie individua, jehož chování zkoumá „ve vztahu k onomu výřezu jeho prostředí, které sestává z jeho spoluobčanů“. Individuální chování je určováno třemi činiteli: 1. biologickou konstitucí individua, 2. získanými rysy osobnosti a 3. sociálním a fyzickým prostředím. Sociální psychologie zkoumá „vliv sociálních situací na individuální chování“ (K. Jonas, W. Stroebe, M. Hewstone [eds.], 2014). Tím je v podstatě velmi úzce vymezen vztah mezi obecnou a sociální psychologií: obecná psychologie je psychologií dospělých individuí, pro něž jsou primární vztahy k sociálnímu životnímu prostředí, a předmětem současné sociální psychologie není jen chování, ale i prožívání, které je klíčem k chápání smyslu chování.

Vlivem behaviorismu se však z definic předmětu sociální psychologie, pokud byl vůbec formulován, pojem vědomí, resp. koncept prožívání, jaksi vytratil. A přece S. E. Asch (1946) ve svých proslulých experimentech s vlivem skupinového tlaku prokázal, že pokusné osoby se sice podrobovaly skupinovému tlaku, ovšem tento tlak si uvědomovaly. Umírněnější behavioristé, jako například manželé M. Sherif a C. W. Sherifová (1956), nahradili definiens (znaky, jimiž je něco definováno) předmětu sociální psychologie jako vědy o sociálním chování, a zpočátku i o chování sociálně žijících zvířat, pojmem zkušenost („*experience*“). Tento pojem nicméně již také odkazuje k intrapsychické sféře – sice méně určitěji – pojem zkušenost má však také význam vnitřního činitele chování a procesu prožívání.

Oba uvedení autoři ve svém pojetí výslovně mluví o zkušenosti a chování a chápou sociální psychologii jako „*vědecké studium zkušenosti a chování individuí ve vztahu k sociálně stimulujícím situacím*“. Podle O. Klineberga (1954) „*sociální psychologie může být definována jako vědecké studium aktivit individua, ovlivňovaných jinými individuí*“. Ačkoli zmíněný autor patří k antropocentricky orientovaným sociálním psychologům, z jeho definice tato orientace nevyplývá, protože: a) pojem aktivita má širší význam než pojem psychická aktivita, b) termínem individuum lze označit i zvířecího jedince. T. M. Newcomb (1950) zavedl do pojetí předmětu sociální psychologie termín interakce („*předmětem sociální psychologie je interakce*“), rozumí se tím sociální interakce, což převzal i současný významný rakouský sociální psycholog W. Herkner (1991); je to vcelku přijatelné **pojetí sociální psychologie jako vědy** a zní takto: „*Sociální psychologie je věda o interakcích mezi individui ... popisuje a vysvětluje interakce mezi individui i příčiny a důsledky těchto interakcí.*“ Interakcí se tu rozumí vzájemné působení, bylo by však vhodné toto působení blíže specifikovat jako psychologické aspekty sociálních interakcí, což je dnes také převládající pojetí předmětu sociální psychologie.

Široce pojaté vymezení předmětu sociální psychologie podal autor velmi populárního úvodu do této vědy E. Aronson (1972), který svou definici nazývá pracovní: předmětem sociální psychologie je „*vliv, který vyvíjejí lidé na názory a chování jiných lidí*“, respektive „*jakým způsobem vyvíjejí lidé vliv na danou osobu*“. Je to však definice jednostranná, neboť jde také o to, jak ti druhí na tento vliv reagují, a nejde jen o vliv na názory a chování, ale na celé širší spektrum psychiky. Polský sociální psycholog S. Mika (1972) podal definici přesnější: podle něho se sociální psychologie zabývá „*zkoumáním psychických procesů a chování osob nacházejících se v sociálních situacích*“.

Dosud uvedené definice se vyznačují terminologickou nejednotností, jako definiens se zde používá termínů interakce, sociální si-

tuace a dalších. Další definiens nacházíme v definici sociální psychologie, kterou podali D. T. Kenrick, S. L. Neuberg a R. B. Cialdini (1999): „*Je to vědecký výzkum vlivu, jaký mají lidé na mysl, emoce a chování jiných lidí.*“ Tak by bylo možno pokračovat, ale z již uvedeného lze podat následující **vymezení předmětu sociální psychologie**, vycházející z pokusu o sjednocení výše uvedených hledisek: předmětem sociální psychologie je studium psychologických aspektů lidských sociálních interakcí; v pojmu studium je již zahrnuto, že tu jde o popis, třídění a vysvětlování **psychologických aspektů** lidských sociálních interakcí. V této definici klademe důraz na to, že jde o psychologické aspekty interakcí, neboť ty mohou mít také aspekty nep psychologické.

E. F. Mueller a A. Thomas (1974) se pokusili o **vymezení vztahu sociální psychologie k hraničním oborům**, které vychází z dvojího základního zaměření sociální psychologie: „*Psychologicky zaměřená sociální psychologie zkoumá vliv sociálních faktorů na psychologické procesy individua ... sociologicky zaměřená sociální psychologie se zabývá skupinovými procesy jako takovými, do nichž individuum vstupuje jen jako element.*“ Psychologické zaměření tu znamená interakce členů v malých skupinách, jako je např. rodina. Sociologické zaměření tu vyjadřuje orientaci na interakce mezi skupinami, malými i velkými, jako jsou občané státu nebo demografické kategorie, např. zemědělci. Pro interakce velkých skupin, respektive pro jejich chování a charakteristiky, se někdy používá také termínu **společenská psychologie**, ten se však příliš neujal. Existuje řada pojednání např. o psychologii národů, ale to jsou obvykle spíše pojednání esejistická (o českém národním charakteru např. pojednali Jiří Mahen, František Peroutka, Emanuel Chalupný a další). K tomuto problému se vyjádřil již G. H. Mead (1934), který zkoumal především **vztah sociální psychologie a kulturní antropologie** a zdůraznil, že v sociální psychologii nejde o chování sociálních skupin, nýbrž o analýzu chování „*jednotlivých individuí*“ uvnitř těchto skupin a o vliv „*společenských celků*“ na chování individuí. Empiricky prokázány jsou velké rozdíly mezi příslušníky různých přírodně žijících národů (např. na malých ostrovech v Oceánii), podmíněné různými kulturními normami a obyčejí.

Problémy „sociologické sociální psychologie“ a „psychologické sociální psychologie“ nebyly analyzovány jen oběma výše uvedenými autory, jiní poukazovali i na jiné možné aspekty této dvojí orientace, která však není vždy zřetelněji odlišena. Například G. C. Homans napsal knihu o „*Lidských skupinách*“ (1950) a jinou o „*Sociálním chování*“ (1961), kde sociologická a sociálněpsychologická hlediska do jisté míry splývají, což je v rámci širšího výkladového kontextu nezbytné.

E. Fromm (1955) jde ve výkladovém kontextu ještě dále, a to ve směru od sociální psychologie až k sociologii a filozofické antropologii. Sociologické jevy, jako jsou migrace nebo volby, mají svá sociálněpsychologická hlediska, a naopak sociálněpsychologické fenomény, jako jsou předsudky a postoje, mají své sociologické a další determinanty. Společným jmenovatelem je zde **sociální fenomén**, který jako kategoriální pojem může být dále jen specifikován, například od dyadické interakce (interakce mezi dvěma jedinci) až po takzvané hromadné chování, jako je třeba reakce obyvatel celých lokalit na povodňové záplavy.

Sociální fenomén má aspekt procesuální (například komunikace mezi manžely), aspekt dispoziční (např. sociabilita jako rys osobnosti) a aspekt strukturální (například rodina). Současně se tyto tři aspekty projevují jako integrované v rovině sociologické i sociálněpsychologické. Jako další téma vystupuje **rozdíl sociální psychologie a sociologie**, který nemá ostré hranice. Sociální psychologie se nicméně zabývá jedincem, jeho sociálními vztahy (D. Krech, R. S. Crutchfield a E. L. Ballachey, 1968, a další), kdežto sociologie, kulturní antropologie (respektive etnologie) a jiné společenské vědy zkoumají také chování „širších seskupení a tříd lidí“, tedy velkých skupin, jako jsou například obyvatelé velkoměst, průmysloví dělníci, etnické menšiny a podobně. Avšak v sociální psychologii, jak již bylo uvedeno, jde především o mezilidské (**interpersonální interakce**), které mají již zmíněné aspekty procesuální, dispoziční i strukturální a které se odehrávají především jako: 1. interakce jedinec–jedinec a 2. interakce jedinec–malá skupina (chápaná jako akčně, případně i ideově integrované seskupení jedinců, kteří se vzájemně znají, mají společný cíl a vědomí „my“ a určitou společenskou funkci, jako je například pracovní četa) a 3. chování jedince v davu, chování davů a tzv. hromadné chování lidí (již uvedený příklad celých lokalit postižených povodněmi). Sporná je sociální psychologie velkých společenských skupin, jako jsou celé národy a různá etnika.

Osobitě vymezil **vztah sociální psychologie a sociologie** významný sociální psycholog D. G. Myers (1996): zatímco sociologové si kladou otázku, jak fungují různě velké skupiny od dyád (dvojic) až po celá společenství, „sociální psychologové pozorují jednotlivého člena skupiny, jeho smýšlení o druhých, jeho podléhání vlivům skupiny a vzájemné závislosti ... zabývají se rovněž působením skupiny na jedince a jedince na skupinu“ (D. G. Myers tu má ovšem na mysli takzvané malé skupiny, dyády – viz dále). Citovaný autor pokračuje: „Ačkoli oba obory, sociální psychologie a sociologie, používají v některých případech stejné metody výzkumu, v sociální psychologii

je častěji používána experimentální metoda.“ D. G. Myers také analyzoval **vztah sociální psychologie a psychologie osobnosti**: jedinec je centrem společného zájmu sociální psychologie i psychologie osobnosti; v USA to reprezentuje vydávání společných vysoce odborných časopisů již svými názvy: *Journal of Personality and Social Psychology* a *Personality and Social Psychology Bulletin*. Avšak, jak soudí D. G. Myers (1996): „Sociální psychologie hledí na člověka z aspektu jeho relací s jinými lidmi, zatímco psychologie osobnosti se zabývá individuálními, vnitřními mechanismy fungování člověka a individuálními rozdíly ... Sociální psychologie se koncentruje na společné vlastnosti lidí a vytváří koncepce vysvětlující, jak obecně vnímáme jiné a jak na sebe vzájemně působíme.“ Je tu však také společný jmenovatel zásadní důležitosti pro oba uvedené obory, a to koncept sebejá (něm. „Selbst“, angl. „Self“), vyjadřující psychologickou podstatu jak jedince (jeho vnitřního psychického uspořádání), tak i sociální podstaty jeho geneze a fungování jako lidského jedince: v sociálních vztazích se lidský jedinec utváří a současně se v nich projevuje a uplatňuje. Shrnutí doposud uvedených rozdílů provedli přehledně v následující tabulce významní sociální psychologové E. Aronson, T. D. Wilson a R. M. Akert (1994):

Tabulka 1: Rozdíly v předmětu věd (E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, 1994).

sociologie	sociální psychologie	psychologie osobnosti
poskytuje obecné zákony a teorie, které se týkají společenství, a nikoli jedinců	zkoumá psychologické procesy, projevující se, když lidé spolu přebývají, což způsobuje, že lidé podléhají sociálnímu vlivu	zkoumá psychické vlastnosti, které způsobují, že jedinci jsou jedineční, a tak se od sebe odlišují

Fakticky se překrývá problematika všech základních psychologických věd, totiž sociální psychologie s problematikou psychologie osobnosti a obecné psychologie, neboť všechny psychologické fenomény jsou determinovány také sociálními zkušenostmi a rozdíly v sociálněpsychologických jevech jsou ovlivňovány vlastnostmi osobnosti (například konformismus souvisí s adaptabilitou, a kromě jiného také s mírou úzkostnosti). Proto se v některých učebnicích sociální psychologie nachází téma „sociální vztahy osobnosti“ a v učebnicích psychologie osobnosti kapitola, nazvaná často stejně jako ta výše uvedená.

Vyjdeme-li tedy z velmi nosného konceptu **sociální interakce** a z nutnosti vymezení jeho psychologické roviny, můžeme říci, že předmětem sociální psychologie jsou **psychologické aspekty mezilidských interakcí**, které je rozhodně nutno chápat, jak ukážeme

dále, šířeji než jen jako interakce behaviorální, tedy omezené na hledisko chování; jde nejen o to, jak se lidé ve svých vzájemných vztazích vůči sobě chovají, ale také, jak své vztahy k jiným lidem prožívají. Toto hledisko umožňuje zahrnout do předmětu sociální psychologie celou její podstatnou a obecně uznávanou obsahovou fenomenologii (soustavu sociálněpsychologických jevů, jako jsou třeba agrese a altruismus, láska a nenávisť, sociální motivace a sociální kognice a další), která se nevyčerpává jen v rovině chování – to koneckonců vyjadřuje fakt, že **sociální situace** jsou subjektem vnitřně „zpracovávány“, neboli prožívány; nejprve subjekt sociální situaci prožívá, vytváří si vnitřní obraz partnera interakce, a potom se v situaci určitým způsobem chová. Současně nelze tyto psychologické aspekty zcela oddělovat od aspektů sociologických, respektive kulturně-antropologických, neboť vystupují v jejich kontextu (jsou vázány na společenské a kulturní struktury, jako je například rodina nebo výrobní organizace). Třetím nosným konceptem psychologie lidských interakcí (mezilidských vztahů), je **sociální vliv**. M. Hewstone a R. Martin (in: K. Jonas, W. Stroebe, M. Hewstone [eds.], 2014) ho definují jako „*změny v postojích, přesvědčeních, míněních, hodnotách, resp. způsobech chování v důsledku faktu, že se konfrontujeme s postoji, přesvědčeními, míněními, resp. způsoby chování a hodnotami druhých lidí*“. Poněkud jiný je další druh psychologického vlivu, vliv norem, což jsou podle výše citovaných autorů „*systémy přesvědčování o tom, jak se máme chovat, které řídí naše chování, ale bez síly zákonů. Jsou výrazem společných očekávání členů skupin vzhledem k typickým nebo žádoucím aktivitám*“. K tomuto tématu se ještě vrátíme.

Tuto připomínku k funkční jednotě sociálněpsychologických, sociologických a kulturně-antropologických jevů respektují, kromě dalších, také P. F. Secord a C. W. Backman (1964), když píší: „*Sociální psychologové studují chování individuí v sociálním kontextu*“, což má v daném případě širší význam kontextu společenského. Oba autoři také poukazují na rozdíl mezi sociální a obecnou psychologií, který tu byl již naznačen a který, podle nich, spočívá v tom, že obecná psychologie často studuje individua izolovaná od sociálního prostředí (například experimentální výzkum rozsahu pozornosti nebo zapamatovaného materiálu, „rotace představ“ a podobně). Toto rozlišování individuální a sociální psychologie je však dosti umělé, neboť i v tom, co studuje obecná psychologie (vnímání, myšlení, emoce, motivace a další), se uplatňují socio-kulturní činitele.

Erich H. Witte (1989), který aplikuje na uvedené problémy ideu systému, rozlišuje spolu s O. G. Brimem (1975) následující systémy z hlediska jejich rozsahu a cíle řízení:

Rozsah	Cíl řízení
1. individuální systém (relace mezi znaky jednotlivé osoby)	identita
2. mikrosystém (manželství, rodina, skupina vrstevníků atd.; relace mezi znaky malé skupiny)	homeostáza (rovnováha)
3. mezosystém (konkrétní instituce: škola, podnik atd.; organizované spolupůsobení většího počtu osob na určitém místě)	funkcionalita
4. makrosystém (abstraktní organizace: právo, politika, vzdělávání atd.; spolupůsobení osob na již nejasně definovatelném místě za společným cílem)	redukce komplexity
5. celá společnost	integrace

Uvedené cíle řízení pokládá E. H. Witte za empirické hypotézy, což nevylučuje hledání „*skrytých cílů řízení*“ v pojetí sociálních jevů a individuálních jednání. Těžiště sociální psychologie je v individuálním systému, ale **systemová analýza uplatňovaná v sociální psychologii** poukazuje na hledání systémových souvislostí širšího rozsahu (určitý způsob sociálního chování v relaci k rodině, škole, společenským, politickým a ekonomickým poměrům). Typickým příkladem je dnes často diskutované šikanování, jehož psychologické aspekty vystupují v širších systémových souvislostech stejně jako jiné sociálněpatologické jevy (například terorismus nebo rasismus). Z uvedeného systémového pojetí pak E. H. Witte dospívá k „*explikaci sociální psychologie*“, a to přes pojmy „*psychika osoby*“ a „*sociální*“ prostřednictvím strukturálního a funkcionálního popisu.

Psychiku osoby lze tedy tímto způsobem popsat jako: „*Individuální systém, který na základě fyzických potencialit sestává z kognitivního, afektivního a konativního subsystému. Musí se dokonávat celoživotní socializací, adaptačními a inovačními výkony, které jsou zaměřeny na sociální a tělesné podmínky k udržování identity.*“ E. H. Witte připouští víceznačnost pojetí identity, která v našem každodenním životě vystupuje jako otázka, až když je vědomí identity ohroženo, například ve stavu deprese (afektivní subsystém). Pojem „*sociální*“ pak poukazuje na otázku, „*co vlastně charakterizuje to, jak spolu lidé vycházejí, a jejich prostředí.*“ V závěru svých úvah pak E. H. Witte dospívá k tomuto vymezení: „*Sociální psychologie je ona dílčí disciplína společenských věd, která má za předmět interakci uvnitř individuálního systému a mikrosystému a mezi nimi a dále se systémy stejného nebo vyššího řádu. Pokouší se chápat, vysvětlovat, předpovídat*

a měnit sociální procesy. Přitom v podstatě ponechává bez zřetele vzájemné interakce mezi mezo- a makrosystémy.“ Toto pojetí není zcela v souladu s naším pojetím sociální psychologie, ale v obecné rovině naznačuje její systémovou povahu. Je to pokus o **integrováný přístup**, který, jak uvádí jeho autor, poukazuje na postavení sociální psychologie ve společenských vědách a vytváří kritickou bázi pro provádění výzkumů.

Vraťme se nyní ještě krátce ke vztahu sociální psychologie k oběma vědám, z nichž čerpala a čerpá podstatné podněty i poznatky a s nimiž má i řadu společných konstruktů (jako je role, status a další). Nejprve je to již zmíněné **překrývání sociální psychologie a sociologie**. V obecné rovině vztah psychologie a sociologie charakterizuje A. Inkeles (1963) takto: „*Psychologie je studium individua jako systému osobnosti a sociologie je studium lidských agregátů, velkých nebo malých, vytvářejících sociální systém.*“ Charakteristika psychologie tady není podána přesně, nicméně uvedený výrok potvrzuje to, co tu již bylo uvedeno: psychologie zkoumá individua, sociologie naproti tomu sociální celky. Je zde však společné východisko, a to v genezi: jak lidská individua, tak i sociální celky jsou produktem společenského života, který vznikal již v primitivních společenstvích našich prapředků. Dále tu vystupují nepochybné vazby a struktury: společnost tvoří lidská individua, která mají vazby na sociální mikrosystémy a makrosystémy (na rodinu, stát a podobně). Proto také, jak již bylo naznačeno, se oba vědní obory nevyhnou určitému překrývání. To, co říká A. Inkeles o psychologii, platí v podstatě i o psychologii sociální.

Dále je tu, také již zmíněný, vztah sociální psychologie a kulturní antropologie: C. P. Kottak (1991) upozorňuje především na oblast kulturní antropologie nazývanou **psychologická antropologie**, kde se obě tyto vědy stýkají nejtěsněji, a dále na téma kultura a osobnost, jehož základní koncept vytvořil již R. Linton (1945) ve svém díle, charakteristicky nazvaném *Kulturní pozadí osobnosti*. Psychologii, a hlavně sociální psychologii, přispěli také kulturní antropologové, zejména M. Meadová (1928), B. Malinowski (1927 a později), R. Benedictová (1936) a další, kteří prokázali závislost lidské psychiky na kulturním prostředí, a to především závislost sociálního chování.

Každá sociálněpsychologická vědecká empirie je vztažná kromě jiného k určitému kulturnímu prostředí, neboť existují kulturně specifické sociální situace a hodnoty, které se v prožívání člověka a v jeho chování uplatňují. Koneckonců rodinná výchova směřuje k tomu, aby se dítě naučilo žít v konkrétním kulturním prostředí, osvojilo si určité role a podřídilo se určitým normám a standardům, které tam vládnou; každé lidské společenství je nějak uspořádáno, pro soužití mezi lidmi v něm platí určitá pravidla, určité morální kodexy, i když u pří-

rodně žijících národů, na rozdíl od určitých norem u národů s vyspělou civilizací, nepsané.

Sociální antropolog R. Firth (1956) uvádí příklad takové nepsané kodifikace norem sociálního chování u jistého polynéského kmene. Jednoho velmi horkého dne mu příslušník tohoto kmene nabídl několik kokosových ořechů. R. Firth z nich začal pít a nabídl svému dárci, aby se také napil, ale ten, ačkoli se přiznal, že má také žízeň, odmítl a řekl: „U nás se dárci s obdarovaným nedělí, aby potom lidé neřikali, to je ten, který snědl svůj dar.“ *„V každém společenství existují kánony chování a polonahý divoch může být stejně srdečný jako civilizovaný Evropan,“* píše R. Firth, který výše uvedené chování onoho Polynésana označuje za *„vůči druhému neuvěřitelně delikátní“*. Podle R. Firtha nelze říci, že některý z morálních kodexů určitého společenství je „vyšší“ než jiný: *„Správnější je tvrzení, že každý z nich je přizpůsoben určitým společenským podmínkám života a je třeba oceňovat ho v závislosti na tom, v jakém stupni upevňuje udržování společenského pořádku.“* V tomto smyslu je správná postmodernistická teze, že neexistují nižší a vyšší kultury, ale jen různé kultury.

Anglický kulturní antropolog polského původu B. Malinowski (1927) prokázal studiem života Trobriandů (ostrovanů v oblasti jižního Pacifiku), že u nich existují velmi specifické rodinné vztahy: přirozenou autoritou tu dítěti není otec, jak je to obvyklé v patriarchální západní kultuře, nýbrž matčin bratr, strýc; vztah dítěte k otci je mnohem uvolněnější než ke strýci, jde tu zejména o poslušnost dítěte, nelze však říci, že by zde byly i rozdíly v citových vztazích, jak bychom to očekávali ve srovnání se vztahy v normálních rodinách na Západě. Tato zvláštnost se projevuje i typickými vztahy dítěte k rodičům, podle B. Malinowského zejména nepřítomností Oidipova komplexu (nevědomě rivalitního vztahu chlapce k otci s ohledem na matku).

Vztahy sociální psychologie k výše uvedeným vědním oborům a k obecné psychologii lze vyjádřit následujícím schématem:

Schéma 1: Vztahy sociální psychologie k výše uvedeným vědním oborům.

